

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТА ПРАВА ЯК ЮРИДИЧНА КОНСТРУКЦІЯ

Системне правове регулювання суспільних відносин вимагає формування відповідних юридичних конструкцій, здатних забезпечити єдність і несуперечність норм права. У деяких галузях права сформувалися особливі фундаментальні юридичні конструкції: в кримінальному праві — це конструкція складів злочину, в цивільному — конструкція договорів.

Однак у теорії права досі існують юридичні конструкції, що не є чітко сформованими та належним чином дослідженими ученими-правознавцями. Такою є конструкція правового статусу суб'єкта права. Від правильного вирішення цього питання залежить оцінка сутності правового статусу суб'єкта права.

Тому метою цієї статті є розкриття юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права.

Окремі питання юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права досліджували такі вчені-правознавці, як Б. Габричидзе, М. Вітрук, Л. Воеводін, В. Горшенєв, М. Матузов, В. Новосолов, О. Скакун, М. Строгович, Р. Халфіна та ін. Проте дослідження цього питання відбувалося загалом відносно суб'єктів права — особи, людини, громадянина.

Поняття «юридична конструкція», що використовується у теорії, складне і багатоаспектне. У дореволюційній літературі юридична конструкція пов'язувалася з методом догматичного вивчення права. У сучасній літературі підхід до цього явища не такий однозначний. Виокремлюються різні аспекти розуміння юридичних конструкцій. Так, одні автори ототожнюють юридичну конструкцію з логічною дедукцією [27, с. 73], другі — з граматичною конструкцією, з визначенням понять [31, с. 156], треті — з теоретичними положеннями [16, с. 139–141], четверті — зі способом регулювання суспільних відносин [14, с. 106–110] тощо. Юридичні конструкції також розглядаються як засіб юридичної техніки [2, с. 162–163]. Виокремлюються такі аспекти розуміння юридичної конструкції, як метод пізнання права, засіб побудови нормативного матеріалу, засіб тлумачення при застосуванні права тощо [1, с. 275–276].

У юридичній літературі зазвичай прийнято розрізняти нормативні юридичні конструкції й теоретичні юридичні конструкції. Перші закріплюються у нормах права, утворюють тканину («матерію») права, елемент його власного змісту [3]; другі використовуються правовою наукою з метою пізнання права. З методологічної точки зору юридична конструкція може розглядатися як нормативна схема регулювання (у межах позитивного права), що сформувалася, і як наукова теоретична модель (як об'єкт і предмет юриспруденції); він визначає юридичну конструкцію як «інженерного посередника» між науковим законом і законом юридичним [24, с. 245–246, 252].

Вважаємо, що юридичні конструкції є особливими правовими явищами, що не охоплюються загальним поняттям норми і є органічними елементами нормативної системи загалом, своєрідними структурними схемами, моделями побудови нормативного матеріалу. Дійсно, навіть для регламентації відносно простих суспільних відносин завжди необхідна система взаємопов'язаних норм. При цьому юридичні конструкції слід визнати найважливішими засобами забезпечення взаємозв'язку і взаємозалежності правових норм, що гарантує єдність нормативного масиву.

Їх роль виявляється у декількох площинах: по-перше, формування юридичних конструкцій є певним показником логічної побудови структури права; по-друге, юридичні конструкції мають деяке ідейне навантаження, що визначає їх тісний взаємозв'язок із принципами правового регулювання; по-третє, розвиток системи нормативно закріплених юридичних конструкцій свідчить

про високий ступінь організації нормативного матеріалу, і з вказаної точки зору вони (конструкції) можуть бути розглянуті у межах проблеми юридичної техніки.

Слово «конструкція» походить від латинського слова «*constructio*» — побудова, складання, а слово «структура» — від латинського слова «*structura*» — внутрішня будова чогось, взаємозв'язок складових частин цілого [21, с. 442, 796].

Юридична конструкція правового статусу суб'єкта права має важливе значення для правового регулювання. Юридична конструкція як ідеальна модель предмета (явища) є формою відображення дійсності, спрощеним взірцем правової дійсності. У юридичній конструкції виражається структурно-системна побудова об'єктів, що досліджуються, тому вона визначається як склад. Назва «склад» вже вказує на те, що об'єкт, який вивчається, є складним, утворюється з частин, включає в себе структурні елементи (але не ознаки об'єкта, що в сукупності становлять поняття об'єкта) [29, с. 12–19].

Перехід від поняття правового статусу до поняття складу (структури) правового статусу є не звичайною зміною понять, а переходом від однієї форми абстрагування, відображення до іншої шляхом моделі [30, с. 156], коли не просто формулюється поняття явища, а шляхом аналізу виокремлюються його структурні, складові частини (елементи) та з них конструюється ідеальна модель (юридична конструкція). Конструкція правового статусу — це не просто поняття, а модель, що відображає складну структурну побудову правового статусу суб'єкта права. Відношення між правовим статусом і його складом — це відношення між явищем та його ідеальною моделлю.

Юридична конструкція правового статусу суб'єкта права має певну структуру, складається з певної кількості елементів, які виконують різні функції. Проте необхідно зазначити, що погляди багатьох авторів відносно структури правового статусу є різними за змістом. З приводу цього справедливо відзначається, що дискусію з різних питань правового статусу, у тому числі його структури, слід визнати корисною [23, с. 8].

Правовий статус є складним за своєю структурою, оскільки в ньому надзвичайно широко відображається коло правових явищ, і тому одні вчені включають до нього більшу кількість елементів, а інші — меншу, розширюючи або звужуючи тим самим його зміст. Елементами правового статусу суб'єкта права є правові явища, правові ознаки, якості та характеристики, за допомогою яких законодавець фіксує положення відповідного суб'єкта.

Вважаємо, що наукові позиції щодо структури правового статусу суб'єкта права можна умовно поділити на дві групи: спрощене розуміння структури правового статусу та широке розуміння його структури.

Представники спрощеного розуміння структури правового статусу вважають, що він складається з одного-двох елементів: суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [19, с. 228–229].

Л. Спиридонов вважає, що поняття «правовий статус» охоплює правосуб'єктність та загальні (конституційні) права та обов'язки, що визначають конкретний зміст правоздатності, є невід'ємними від особи [22, с. 187–188]. При цьому конструкції правового статусу, що включають тільки один елемент (або правосуб'єктність, або правоздатність чи суб'єктивні права), були широко поширені раніше. Істотне ускладнення структури правового статусу спостерігається згодом. І це не дивно, оскільки правовий статус не може бути незмінним, він змінюється поряд зі змінами, що відбуваються у суспільстві.

На думку В. Горшенєва, вузьконормативне розуміння правового статусу має більші переваги, оскільки узагальнюючи тільки права та обов'язки, тим самим виокремлює серцевину правового статусу, його генеруючу та одночасно синтезуючу основу. При цьому громадянство, правосуб'єктність, загальні правовідносини виконують щодо правового статусу функції або передумов, або похідного елемента, продукту прояву правового статусу. Він вважає також невдалою спробу включення у правовий статус законних інтересів [12, с. 52].

М. Матузов вказує на те, що до структури цього поняття входять такі елементи: а) правові норми, що встановлюють цей статус; б) правосуб'єктність; в) основні права та обов'язки; г) законні інтереси; г) громадянство; д) юридична відповідальність; ж) правові принципи; з) правовідносини загального (статусного) типу [26, с. 237]. На його думку, без відповідних правових норм встановлення, закріплення, а отже, саме існування правового статусу неможливе; ядром правового

статусу є права та обов'язки, а зв'язки між ними, точніше між їх носіями, і є правовідносинами [17, с. 59].

Разом із тим у науці висловлювалися заперечення щодо включення у правовий статус правових норм. Така позиція обґрунтовується тим, що таке включення навряд чи виправдане, адже, зважаючи на це, в структуру компетенції органу держави також слід включити правові норми, що в літературі, як відомо, не робиться [13, с. 108].

Не підтримали пропозицію й щодо включення у структуру правового статусу не лише прав та обов'язків, а й правовідносин загального (статутного) характеру, в межах яких вони виступають [8, с. 31].

Підтримуючи думку М. Матузова про те, що: а) без правових норм встановлення, закріплення, існування правового статусу неможливі; б) ядром правового статусу виступають права й обов'язки, зазначимо, що все ж таки правові норми та правовідносини загального (статутного) типу не є структурними елементами правового статусу суб'єкта права. Вважаємо, що правові норми є нормативною основою, на якій виникає правовий статус, а правовідносини загального (статутного) типу є формою реалізації прав та обов'язків суб'єктів права. Названі феномени, безумовно, характеризують правовий статус суб'єкта права у суспільстві, пронизують це поняття, але не є його самостійними елементами.

Щодо юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права висловлювалися й інші точки зору. Так, розрізняючи поняття правового статусу (положення) у вузькому та широкому значеннях, В. Новосьолов виокремлював різні структури правових статусів (положень) — у вузькому та широкому значеннях. Елементами правового статусу (положення) у вузькому значенні він вважав: мету й умови регульованої нормами права поведінки (діяльності і правомірної бездіяльності) громадян; права; правоздатність; свободи; здатність мати свободи; обов'язки; дієздатність; правобов'язки; юридичний борг. До правового статусу в широкому значенні, на думку В. Новоселова, входять: правовий статус у вузькому значенні; правові принципи правового положення громадян; закріплені у нормах права гарантії прав, свобод та обов'язків громадян, які не входять у правове положення у вузькому значенні (наприклад, контрольно-наглядова діяльність); закріплені в нормах права функції, права та обов'язки державних органів і суспільних організацій, а також інших суб'єктів права щодо громадян [18, с. 251–253].

О. Скакун вважає, що структура правового статусу особи може бути представлена у вигляді таких елементів: правосуб'єктність; права; свободи; обов'язки; відповідальність. При цьому автор зазначає, що відповідальність має вторинний характер — реалізується у результаті скоєного правопорушення чи у зв'язку з невиконанням компетенції або перевищенням її обсягу [20, с. 412].

Л. Воєводін вважає, що основи правового положення громадянина становлять такі інститути державного права: громадянство; загальна правоздатність; принципи правового положення; основні (конституційні) права та обов'язки; гарантії правового положення громадянина в усіх його проявах. Науковець зазначає, що кожний із цих інститутів регулює одну сторону правового положення громадянина держави, а всі ці елементи разом утворюють його зміст [9, с. 16; 10, с. 42–50].

М. Вітрук до структури правового статусу (положення) включає: 1) юридичні права, обов'язки та законні інтереси; 2) правосуб'єктність; громадянство; 3) юридичні гарантії прав, обов'язків та законних інтересів; 4) юридичну відповідальність [8, с. 27–34].

Р. Халфіна відзначає, що зміст правового статусу можна звести до трьох груп елементів: 1) соціальні блага (недоторканність особи, житла, свобода слова та інші, закріплені в конституції права й обов'язки); 2) права та обов'язки в реальних правовідносинах, підставою яких слугує конституція і передбачений законом юридичний факт; 3) правосуб'єктність, тобто можливість виступати у ролі суб'єкта прав та обов'язків у різних галузях суспільних відносин [28, с. 123].

Деякі автори, зокрема, В. Новосьолов, В. Масленніков, одним з елементів правового статусу називають правовий борг, інші (наприклад, Л. Воєводін) — гарантії. Критикуючи зазначені точки зору, М. Матузов зазначає, що такі феномени, як правовий борг, правосвідомість, правова активність, правова культура, законність, гарантії, — це або принципи, або риси, або передумови правового статусу, які характеризують положення особи в суспільстві, пронизують це поняття, але не виступають як його самостійні елементи.

Погоджуємося з думкою М. Матузова про те, що такі явища, як правовий борг, правосвідомість, правова активність, правова культура, законність не є самостійними елементами правового статусу. Разом із тим не можна погодитися відносно того, що гарантії не є структурним елементом правового статусу. Аналіз норм чинного законодавства дозволяє дійти висновку про необґрунтованість вказаної позиції. Цей висновок пояснюється тим, що деякі вчені, які дотримуються позиції, згідно з якою гарантії не є структурним елементом правового статусу, не враховують той факт, що нормативні акти, які визначають порядок набуття певного статусу суб'єкта права, містять і норми відносно порядку захисту від необґрунтованої відмови у наданні відповідного статусу, а також оскарження випадків позбавлення статусу. Це повною мірою стосується як фізичних, так і юридичних осіб, відмову в проведенні державної реєстрації яких може бути оскаржено в суді (п. 4 ст. 27 Закону України від 15 травня 2003 р. № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»).

У структурі конституційно-правового статусу будь-якого суб'єкта конституційного права Н. Богданова виокремлює такі елементи: 1) місце в суспільстві і державі, соціально-політична роль та призначення; 2) загальна правоздатність; 3) права та обов'язки або компетенція та відповідальність; 4) гарантії стійкості та реальності правового стану суб'єктів конституційного права [5, с. 14–19].

А. Ліверовський вважає, що «класичною» є структура статусу суб'єкта права, що включає такі обов'язкові елементи: права, обов'язки, гарантії і відповідальність. Стосовно суб'єкта федерації, автор виокремлює у структурі статусу три групи обов'язкових елементів. По-перше, це статичний компонент статусу, що виражає положення суб'єкта федерації як суб'єкта публічного права (атрибути суб'єкта федерації: офіційне найменування, символіка, «доміцилій», офіційна мова, територія, громадянство, органи уповноважені бути представником суб'єкта федерації). По-друге, функціональний компонент статусу становлять предмети відання і повноваження суб'єкта федерації, а також регіональні правові акти, що приймаються відповідно до них. По-третє, юрисдикційний компонент статусу, що характеризує підконтрольність діяльності суб'єкта федерації та його відповідальність тощо. До вказаних елементів автор додає також майново-фінансовий і гарантійний компоненти статусу [6; 15, с. 90].

При характеристиці структури правового статусу заслуговують на увагу також точки зору щодо структури правового статусу державних органів. Так, Б. Габричидзе у структурі конституційного статусу державних органів виокремлює такі елементи: 1) політична та державно-правова характеристики органу держави; 2) місце різних видів органів у загальнодержавній системі; 3) основи взаємовідносин органів між собою; 4) найважливіші принципи організації та діяльності державних органів; 5) основи компетенції; 6) види правових актів державних органів [11, с. 10–11].

Деякі дослідники до структури правового статусу органів державного управління включають: 1) офіційне найменування, його атрибути, порядок утворення органу управління, його структуру (штатний розпис); 2) цілі та завдання органу управління, його компетенцію, правові акти управління; 3) порядок фінансування органу і його характеристику як юридичної особи; 4) підлеглість, піднаглядність та відповідальність органу управління, а також гарантії його діяльності [4, с. 6–12].

Проаналізувавши існуючі точки зору щодо юридичної конструкції правового статусу, вважаємо, що юридична конструкція правового статусу суб'єкта права включає такі елементи: 1) правосуб'єктність, що характеризується єдністю певних складових (правоздатність, дієздатність); 2) система прав, обов'язків та охоронюваних законом інтересів; 3) система гарантій прав, обов'язків та охоронюваних законом інтересів суб'єктів права (за допомогою яких досягається їх реалізація, захист); 4) юридична відповідальність. При цьому слід зазначити, що сутності та основним проявам правового статусу суб'єкта права може бути надана характеристика лише шляхом конкретизації основних понять, категорій (правосуб'єктності, гарантій прав, обов'язків та охоронюваних законом інтересів тощо) через їх понятійні ряди [7, с. 133–138].

На підставі викладеного, можна зробити такі висновки.

В останні роки у правознавстві по-новому оцінюється роль юридичних конструкцій, визнається обмеженість предметного підходу до побудови системи права [3, с. 5–20; 25, с. 26–36]. Утворення фундаментальних юридичних конструкцій — яскраве свідчення формування особли-

вого режиму правового регулювання, доказ втілення у життя того потенціалу системності права, який закладено в його ключових системоутворюючих чинниках.

Проведений вище аналіз також підтверджує, що здатність тієї або іншої сукупності правових норм бути організованою на основі певної юридичної конструкції, що відображає їх логічний і функціональний зв'язок, є важливим показником юридичної своєрідності цієї сукупності норм, системності регулювання. Юридична конструкція правового статусу суб'єкта права має універсальний характер, що дозволяє утворювати на її основі конструкції правового статусу суб'єктів права конкретної галузі права; здатна виступати як універсальна основа правового регулювання відповідних проблем, у методологічному плані може застосовуватися для розкриття змісту та складу конкретних видів правового статусу суб'єкта права (правових статусів фізичних і юридичних осіб).

Розробка та розвиток теорії правового статусу суб'єкта права має одним зі своїх завдань пізнання специфічних закономірностей правового статусу суб'єкта права, його структурних елементів.

Список використаних джерел

1. *Алексеев С. С.* Общая теория права : курс : в 2 т. / С. С. Алексеев. — М. : Юридическая литература, 1982. — Т. 2. — 359 с.
2. *Алексеев С. С.* Общая теория социалистического права: Правовые акты : курс лекций / С. С. Алексеев ; отв. ред. Ю. Г. Судницын. — Свердловск : Сред.-Урал. кн. изд-во, 1966. — Вып. 3. — 212 с.
3. *Алексеев С. С.* Юридические конструкции — ключевое звено права: в порядке постановки проблемы / С. С. Алексеев // *Гражданско-правовые записки : межвузовский сб. науч. тр.* — М. : Статут, 2001. — С. 5–20.
4. *Белкин А. А.* Понятие и особенности правового статуса органа советского государственного управления / А. А. Белкин, Л. Ш. Гумерова // *Государственное управление и право: история и современность : межвузовский сб.* — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. — С. 5–14.
5. *Богданова Н. А.* Категория статуса в конституционном праве / Н. А. Богданова // *Вестник Московского ун-та. Серия 11. Право.* — 1998. — № 3. — С. 5–18.
6. *Бродский М. Н.* Правовой статус и экономическое развитие субъекта Российской Федерации / М. Н. Бродский, А. А. Ливеровский. — СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2000. — 371 с.
7. *Васильев А. М.* Правовые категории: Методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А. М. Васильев. — М. : Юридическая литература, 1976. — 264 с.
8. *Витрук Н. В.* Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе / Н. В. Витрук. — М. : Наука, 1979. — 229 с.
9. *Воеводин Л. Д.* Содержание правового положения личности в науке советского государственного права / Л. Д. Воеводин // *Советское государство и право.* — 1965. — № 2. — С. 42–50.
10. *Воеводин Л. Д.* Теоретические вопросы правового положения личности в Советском общенародном государстве / Л. Д. Воеводин // *Советское государство и право.* — 1963. — № 2. — С. 12–22.
11. *Габричидзе Б. Н.* Конституционный статус органов Советского государства / Б. Н. Габричидзе. — М. : Юридическая литература, 1982. — 184 с.
12. *Горшенев В. М.* Структура правового статуса гражданина / В. М. Горшенев // *Правопорядок и правовой статус личности в развитом социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года.* — Саратов, 1980. — С. 51–58.
13. *Демократия и личность в условиях развитого социализма: государственно-правовой очерк* / Б. В. Дрейшев, Б. И. Кожохин, К. А. Моралева, Л. А. Николаева и др. ; отв. ред. Б. И. Кожохин. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1985. — 167 с.
14. *Ерошенко А. А.* Гражданско-правовая защита личной собственности в СССР / А. А. Ерошенко // *Советское государство и право.* — 1968. — № 6. — С. 106–111.
15. *Ливеровский А. А.* О статусе субъекта Российской Федерации / А. А. Ливеровский // *Правоведение.* — 2000. — № 2. — С. 82–101.
16. *Малькевич В. В.* Об одной правовой конструкции / В. В. Малькевич // *Вопросы философии.* — 1965. — № 6. — С. 139–141.
17. *Матузов Н. И.* Правовая система и личность / Н. И. Матузов. — Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1987. — 293 с.
18. *Новоселов В. И.* Два понятия правового положения граждан СССР / В. И. Новоселов // *Правопорядок и правовой статус личности в развитом социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года.* — Саратов, 1980. — 288 с.

19. *Проблемы советского социалистического государства и права в современный период. Некоторые теоретические вопросы* / под ред. В. М. Чхиквадзе. — М. : Наука, 1969. — 310 с.
20. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учеб. / О. Ф. Скакун. — Харьков : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. — 704 с.
21. *Словник іншомовних слів* / за ред. академіка АН УРСР О. С. Мельничука. — К., 1985. — 970 с.
22. Спиридонов Л. И. Теория государства и права : учеб. / Л. И. Спиридонов. — М. : Проспект, 1999. — 302 с.
23. Таранов А. П. Правовой статус личности в социалистическом обществе // Конституционные права и обязанности советских граждан / А. П. Таранов, И. А. Тимченко, Г. И. Чангули, Н. Г. Шуклина ; отв. ред. А. П. Таранов — Киев : Наукова думка, 1985. — 248 с.
24. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Н. Н. Тарасов. — Екатеринбург : Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. — 264 с.
25. Тарасов Н. Н. Юридические конструкции в праве и научном исследовании. Методологические проблемы / Н. Н. Тарасов // Российский юридический журнал. — 2000. — № 3. — С. 26–36.
26. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. — М. : Юристъ, 1997. — 672 с.
27. Ушаков А. А. Очерки советской законодательной стилистики : учеб. пособие / А. А. Ушаков. — Пермь, 1967. — 206 с.
28. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. — М. : Юридическая литература, 1974. — 348 с.
29. Черданцев А. Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике / А. Ф. Черданцев // Правоведение. — 1972. — № 3. — С. 12–19.
30. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. — М. : Наука, 1966. — 302 с.
31. *Wroblewski B. Język prawny i prawniczy* / B. Wroblewski. — Krakow, 1948. — 205 s.

Окунев І. С. Правовий статус суб'єкта права як юридична конструкція

Стаття присвячена окремим аспектам теорії правового статусу суб'єктів права. Розглядаються поняття юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права. Аналізуються різні підходи до визначення юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права, що існують в юридичній науці. Автор доходить висновку про відсутність єдиного підходу до поняття юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права в юридичній літературі. За результатами дослідження запропоновано власне визначення юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права.

Ключові слова: суб'єкт права, правовий статус, юридична конструкція правового статусу суб'єкта права.

Окунев И. С. Правовой статус субъекта права как юридическая конструкция

Статья посвящена отдельным аспектам теории правового статуса субъектов права. Рассматривается понятие юридической конструкции правового статуса субъекта права. Анализируются различные подходы к определению юридической конструкции правового статуса субъекта права, существующие в юридической науке. Автор приходит к выводу об отсутствии единого подхода к понятию юридической конструкции правового статуса субъекта права в юридической литературе. По результатам исследования предложено собственное определение юридической конструкции правового статуса субъекта права.

Ключевые слова: субъект права, правовой статус, юридическая конструкция правового статуса субъекта права.

Okuniev I. The legal status of subject of law as a legal construction

This article focuses on particular aspects of the theory of the legal status of entities. The article covers the concept of the legal construction of legal status of legal subject. This article examines different approaches to determining the legal construction of legal status of legal subject that exist in legal science. The author concludes that there is no single approach to the concept of the legal construction of legal status of legal subject in the legal literature. The research proposes definition of the legal construction of legal status of legal subject.

Key words: the subject of law, legal status, legal structure of the legal status of legal entity.

*Марія Володимирівна Осядла,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корещького НАН України*

ЦІННІСНИЙ ВИМІР СВОБОДИ У ПРАВІ

Проблема ціннісного виміру правової сфери має тривалий характер та пов'язується із динамічною розвитуку суспільства та держави. Цінності, які кладуться в основу категорій «свобода» та «право», становлять фундаментальну проблему через складність і плюралістичність підходів до їх розуміння.

Проблема цінностей досліджується аксіологією (від грец. *axia* — цінність та *logos* — слово, вчення), яка є одним із сучасних розділів філософії. Певної самостійності та визначеності аксіологія набула наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Це філософське вчення про природу цінностей, їх місце у реальності та структуру ціннісного світу, тобто про зв'язки різних цінностей між собою, із соціальними та культурними факторами і структурою особистості.

Сучасна теорія цінностей почала формуватися лише в 1960-х роках, серед російських учених, які досліджували питання правової аксіології, слід виокремити В. Нерсисянца [1], який вперше обґрунтував аксіологію права як самостійний напрям правової філософії, та С. Алексєєва, який визначив наявність власної та інструментальної цінності права [2], а у фундаментальній праці, присвяченій соціальній цінності права, брав за основу класовий характер суспільства та філософські основи марксизму [3].

Поняття цінності зазвичай використовують для наголосу на людське, соціальне та культурне значення об'єктів і явищ, що відсилає до світу належного, цільового, осмисленого [4].

Однак за радянських часів ціннісним аспектам свободи і права не приділялося значної уваги. Радянські вчені (Н. Неновський та ін.), приділяючи увагу лише матеріальним факторам розвитку суспільства, залишали поза увагою духовну сферу людського життя, що має важливе значення для суспільної взаємодії.

Про зростання ролі правової аксіології у сучасних правових дослідженнях свідчить той факт, що низка відомих праць, присвячених іншим філософсько-правовим проблемам, містить глибокий аналіз ціннісних аспектів зазначеної проблем. Такими працями є, зокрема, монографія А. Козловського [5], в якій цінності визначаються як необхідні елементи правової реальності та пізнання права.

Отже, одним із головних завдань науки і практики є розробка теоретико-правової основи для створення та реалізації права в аспекті розуміння цінності свободи у праві. Однак плюралізм думок серед учених щодо розуміння змісту, меж та особливостей втілення свободи ускладнює вирішення цього завдання.

Питанню ціннісного виміру свободи у праві присвячені праці багатьох сучасних учених, які є представниками як теоретичних, так і галузевих наук, зокрема: С. Алексєєва, О. Бандурка, М. Козюбри, В. Нерсисянца, Н. Оніщенко, Ю. Оборотова, П. Рабіновича, В. Селіванова, С. Сливки, Ю. Шемшученка та ін.

Саме ціннісний вимір свободи у праві як елемент ціннісно-нормативного рівня соціальної системи суспільства, яке спрямоване на забезпечення надійного і гарантованого простору для діяльності особи, забезпечення соціальної свободи і є метою дослідження цієї статті.

У юридичній літературі існує різна класифікація цінностей, які залежать від критеріїв, які покладені в їх основу. Так, найбільш загальним є поділ цінностей на позитивні (любов, вірність) та негативні (зневага, зрада), які базуються на тому, що може мати значення для людини; цінності духовні та матеріальні, які отримують свій ціннісний зміст через властивості, які покладені в їх основу; цінності абсолютні та відносні. Окрім того, існує диференціація цінностей на духовні, які включають у себе: цінність справедливого і несправедливого; законного і незаконного та ін. [6].